

Zuid-Scharwoude, Koog 17
Gemeente Langedijk (N-H.)

Een Waarderend
Archeologisch Veldonderzoek

Steekproefrapport 2011-05/07

Zuid-Scharwoude, Koog 17
Gemeente Langedijk (N-H.)
Een Waarderend Archeologisch Veldonderzoek

Een onderzoek in opdracht van Sinnige bouw

Steekproefrapport 2011-05/07
ISSN 1871-269X

auteur: drs. C. Tulp (senior archeoloog)
autorisatie: dr. J. Jelsma (senior archeoloog)

Foto's en tekeningen zijn gemaakt door
De Steekproef bv, tenzij anders vermeld.

© De Steekproef bv, Zuidhorn, juni 2011

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd
en/of openbaar gemaakt zonder bronvermelding.

De Steekproef bv aanvaardt geen aansprakelijkheid
voor eventuele schade voortvloeiend uit de
toepassing van de adviezen of het gebruik van de
resultaten van dit onderzoek.

De Steekproef bv
Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau
Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn

Vestiging Utrecht:
Laan van Chartreuse 174
3552 EZ Utrecht

telefoon	050 - 5779784
fax	050 - 5779786
internet	www.desteekproef.nl
e-mail	info@desteekproef.nl
kvk	02067214

Inhoudsopgave

Samenvatting

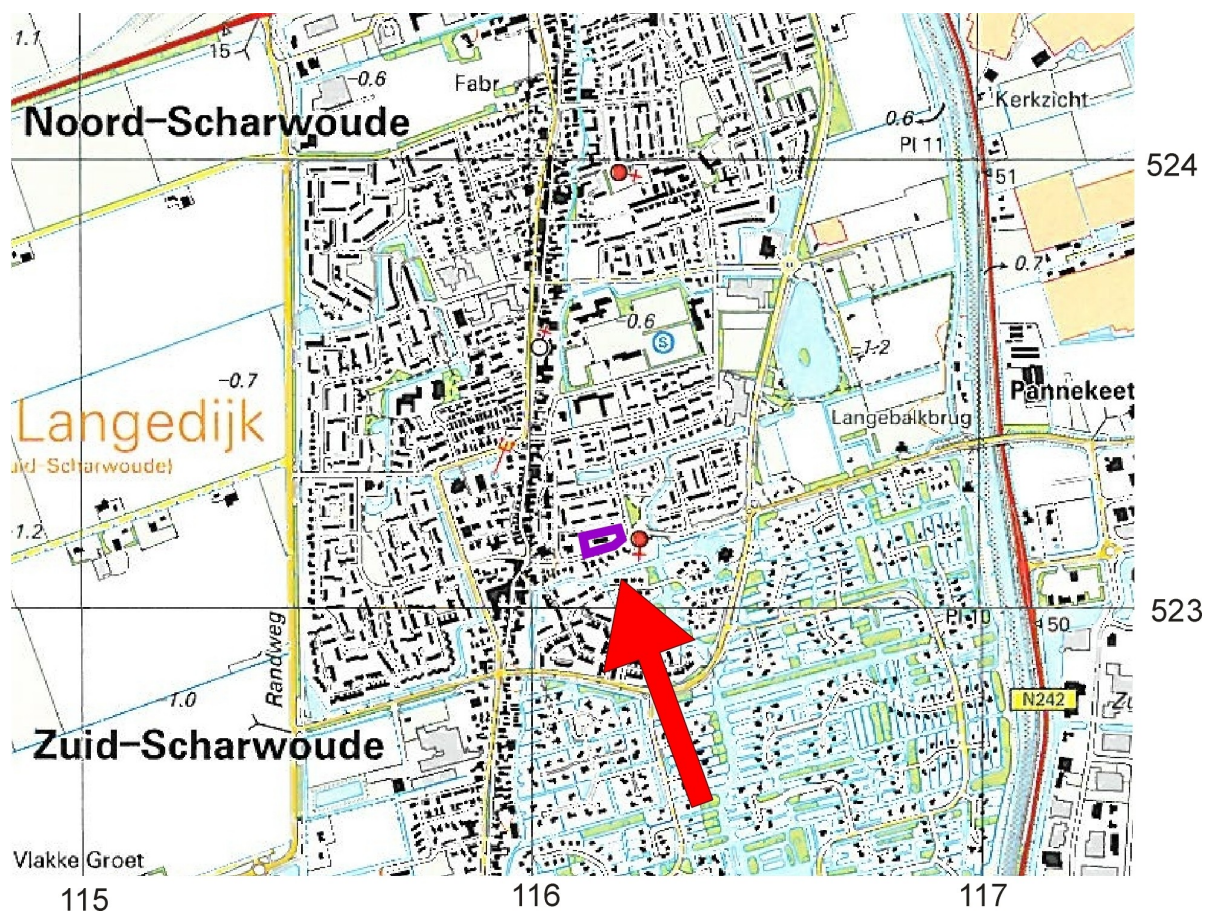
1. Inleiding.....	1
1.1 Aanleiding en doel (KNA 3.2 LS01).....	1
1.2 Locatie en administratieve gegevens (KNA 3.2 LS01, LS02).....	2
1.3 Archeologisch verwachtingsmodel (KNA 3.2 LS05).....	3
2. Veldonderzoek.....	4
2.1 Plan van Aanpak (KNA 3.2 VS01).....	4
2.2 Resultaten van het veldonderzoek (KNA 3.2 VS02, VS03).....	5
3. Conclusies en advies (KNA 3.2 VS07).....	7
Appendix: -I: Archeologische periode-indeling	
-II: Boorstaten en boorbeschrijvingen volgens Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode	
-III: Vondstenlijst	

Samenvatting

Voor plangebied Koog 17 te Zuid-Scharwoude, gemeente Langedijk, is in mei 2011 een waarderend archeologisch booronderzoek uitgevoerd. Aanleiding voor het onderzoek is de geplande nieuwbouw van vier woningen op het perceel. Op basis van het in 2008 uitgevoerde bureauonderzoek is geconcludeerd dat de geplande bouwwerkzaamheden mogelijk archeologische waarden zullen verstoren. Er is in 2009 een karterend booronderzoek uitgevoerd waarbij een humeuze laag is aangetroffen, mogelijk een (laat)midleeeuwse bouwvoor.

Ten tijde van het onderzoek was het perceel nog deels bebouwd met een garagebedrijf/showroom; intussen is dit pand gesloopt. Uit overleg met de gemeente Langedijk en Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland (CENH) bleek het wenselijk nog aanvullende boringen op de locatie van het voormalige gebouw te zetten om de verstoringsdiepte vast te stellen evenals de mogelijke aanwezigheid van een restant van de humeuze laag. In mei 2011 zijn daarom nog zeven extra boringen geplaatst.

Figuur 1. Zuid-Scharwoude, Koog 17: de begrenzing van het plangebied is met een paarse lijn en een pijl aangegeven. In deze figuur is het voormalige gebouw nog weergegeven. Een rasterblok is gelijk aan één vierkante kilometer. [Naar: ANWB, 2004. *Topografische Atlas Noord-Holland 1:25000*. ANWB bv, Den Haag.]

Uit het aanvullende/waarderende booronderzoek bleek het terrein ter hoogte van het gesloopte gebouw te zijn opgehoogd met een pakket zand met veel puin/baksteenresten. In deze laag, met een dikte variërend van 50 tot 75 centimeter, werd geen oud materiaal aangetroffen.

Onder de opgebrachte laag bevindt zich over het algemeen een humeuze laag, die in het eerdere booronderzoek ook buiten het gesloopte gebouw is aangetroffen. Tijdens dit aanvullende onderzoek zijn vooral in boringen 8 en 9 vondsten gedaan. Deze vondsten bestonden voornamelijk uit scherven roodbakkerd aardewerk, glas en baksteen-fragmenten. In de eerste boring (nummer 8) werd in deze laag, rond een meter diepte, een fragment van een pijpensteel gevonden. De eerste productiecentra van dit type aardewerk kwamen op in de eerste kwart van de zeventiende eeuw. Dit dateert de humeuze laag op zijn vroegst op de overgang van nieuwe tijd A naar nieuwe tijd B en niet in de (late) middeleeuwen.

De fundering voor de nieuwe woningen zal op een diepte van 60 centimeter onder het maaiveld worden aangelegd, dus in de verstoorde laag of maximaal tien centimeter in de humeuze laag. Gezien de zeer jonge datering van deze vondstlaag en de geplande geringe verstoring, is verder archeologisch onderzoek niet wetenschappelijk te verdedigen. Wij adviseren geen nader onderzoek.

Figuur 2. Zuid-Scharwoude, Koog 17: foto van het plangebied genomen richting het westen. De onderzochte locatie is waar het gesloopte gebouw heeft gestaan, te herkennen aan het lichte zand aan het oppervlak.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel (KNA 3.2 LS01)

In opdracht van Sinnige bouw, vertegenwoordigd door de heer J. Sinnige, is een waarderend archeologisch booronderzoek uitgevoerd voor een deel van plangebied Koog 17 te Zuid-Scharwoude, gemeente Langedijk, provincie Noord-Holland (Figuur 1). Aanleiding voor het onderzoek is de geplande bouw van vier woningen op de locatie van een voormalige garage/showroom. Voor de aanleg van deze huizen wordt tot een diepte van circa 60 centimeter de bodem ontgraven en funderingen gelegd. De hiermee gepaard gaande graafwerkzaamheden kunnen eventueel aanwezige archeologische grondsporen verstoren.

Voorafgaande aan dit aanvullende booronderzoek is in 2008 reeds een bureauonderzoek uitgevoerd (De Neef 2008¹). Het doel van het bureauonderzoek was het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel van het gebied aan de hand van beschikbare fysisch- geografische, historisch-geografische en archeologische informatie. Het plangebied bleek binnen de historische kern van Zuid-Scharwoude te liggen en in ieder geval in het begin van de negentiende eeuw in het zuidwesten bebouwd te zijn geweest. Het verwachtingsmodel is vervolgens in het veld door middel van grondboringen getoetst (Exaltus 2009²). Het doel van het veldonderzoek was het vaststellen van de kans op archeologische waarden in het plangebied. Hierbij werd gekeken naar de bodemopbouw, de mate waarin deze intact is en naar het voorkomen van archeologische indicatoren, zoals aardewerk, metalen voorwerpen, bouw materiaal, houtskool, etc. Uit het booronderzoek bleek dat het terrein is opgehoogd en onder dit pakket nog een grotendeels intacte bodem bevat met een laag humusrijke klei. Onder de gesloopte bebouwing uit de negentiende eeuw zouden nog oudere, middeleeuwse sporen aanwezig kunnen zijn. De verwachting is dat op de plaats van de garage/showroom de bodem sterk verstoord zal zijn. Voor het terrein buiten de showroom werd een proefsleuvenonderzoek geadviseerd.

Inmiddels is de showroom gesloopt. Overleg met zowel de gemeente Langedijk als de Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland resulteerde in de wens aanvullende grondboringen te plaatsen op dit deel van het plangebied, omdat de geplande nieuwbouw min of meer binnen dit deel vallen en het onduidelijk is in hoeverre de bodem verstoord is onder de gesloopte bebouwing. Het doel van dit waarderende booronderzoek is het vaststellen van de mate van gaafheid van de bodem ter hoogte van de gesloopte showroom en het bepalen van de dikte van de eventuele aanwezigheid van de laag humusrijke klei onder de verstoringen en het dateren van deze laag.

---

1 De Neef, W. 2008. *Zuid-Scharwoude, Koog 17 (Gemeente Langedijk, N-H.). Een Archeologisch Bureauonderzoek*. De Steekproef 2008-06/15, Zuidhorn.

2 Exaltus, R. 2009. *Zuid-Scharwoude, Koog 17 (Gemeente Langedijk, N-H.). Een Karterend Booronderzoek*. De Steekproef 2009-01/04, Zuidhorn.

1.2 Locatie en administratieve gegevens (KNA 3.2 LS01, LS02)

Het plangebied bevindt zich in Zuid-Scharwoude, in de oude kern van het dorp (zie Figuur 1). De noordelijke grens van het plangebied wordt gevormd door de percelen aan de Esdoornlaan, terwijl de zuidelijke begrenzing de weg Koog is. Het gehele plangebied beslaat circa 1500 m². Het voor dit aanvullende onderzoek onderzochte terrein meet circa 40 bij 15 meter, oftewel 600 m². Tijdens het in 2009 uitgevoerde booronderzoek is rond de garage-showroom geboord, rekening houdend met kabels en leidingen die vanaf de weg naar het gebouw liepen. Inmiddels is dit gebouw gesloopt en is tijdens het aanvullende booronderzoek alleen op dit deel van het plangebied geboord (zie Figuur 2).

Voor een overzicht van de administratieve gegevens wordt verwezen naar Tabel 1.

Tabel 1. Zuid-Scharwoude, Koog 17: administratieve gegevens van het project.

Provincie	Noord-Holland
Gemeente	Langedijk
Plaats	Zuid-Scharwoude
Toponiem	Koog 17
Kaartblad	19 BN
Coördinaten hele plangebied	NO – 116,210/523,170 ZO – 116,190/523,149 ZW – 116,122/523,123 NW – 116,113/523,153
Oppervlakte	plangebied: circa 0,15 hectare nu onderzocht deelgebied: circa 600 m ²
Bevoegde overheid	gemeente Langedijk
Opdrachtgever	Sinnige bouw, vertegenwoordigd door de heer J. Sinnige
Onderzoek	waarderend archeologisch veldonderzoek
Onderzoeksmeldingsnr.	29525
CMA/CAA-nr.	CMA 14792
ISSNnr.	1871 - 269X
Uitvoerder	De Steekproef bv
Steekproef projectcode	2011-05/07
NAPhoogte maaiveld	circa 0,65 meter onder het NAP
Maximale diepte onderzoek	175 centimeter onder het maaiveld
Huidig grondgebruik	gesloopt gebouw
Beheer en plaats van documentatie	Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland; Gemeente Langedijk; De Steekproef bv, Zuidhorn; E-Depot; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort; Dino-Loket (boorgegevens)

1.3 Archeologisch verwachtingsmodel (KNA 3.2 LS05)

Het archeologisch verwachtingsmodel is opgesteld naar aanleiding van de resultaten van het bureauonderzoek en het karterende booronderzoek. Voor de resultaten van beide onderzoeken wordt verwezen naar de desbetreffende rapporten (De Neef 2008; Exaltus 2009). Voor dit aanvullende onderzoek is een actualisering van het bureauonderzoek niet nodig, gezien er geen nieuwe meldingen³ bekend zijn van archeologische terreinen of archeologische vondsten in de directe omgeving van het plangebied.

Er worden geen archeologische resten verwacht uit de perioden voorafgaande aan de middeleeuwen omdat het plangebied deel heeft uitgemaakt van het getijdegebied achter het zeegat van Bergen.

Het plangebied bevindt zich binnen de historische kern van Zuid-Scharwoude en ligt dicht bij een kerk met tufstenen fundamenteen uit de elfde eeuw. De verwachting voor archeologische sporen of vondsten uit de late middeleeuwen is dan ook hoog. Tijdens het booronderzoek van 2009 is een humusrijke kleilaag onder een laag opgebracht zand ontdekt. Hierin is geen dateerbaar materiaal aangetroffen, maar deze laag is mogelijk laat-middeleeuws. De verwachting voor onverstoorde archeologische grondsporen binnen het inmiddels gesloopte gebouw is laag, omdat de bouw van het pand de bodem hoogstwaarschijnlijk diep heeft verstoord. Archeologische indicatoren voor de late middeleeuwen kunnen bestaan uit metalen voorwerpen zoals sieraden of munten, scherven aardewerk of voorwerpen van aardewerk, bewerkt of verbrand bot, onverbrand bot of hout (hetgeen kan duiden op de aanwezigheid van graven), resten van metaalbewerking, bouw materiaal zoals dakpannen of bakstenen. Mogelijke grondsporen uit de late middeleeuwen kunnen bestaan uit paalgaten, (afval)kuilen, graven, greppels, waterputten, funderingen.

Tabel 2: Zuid-Scharwoude, Koog 17: archeologische verwachting.

datering:	vanaf late middeleeuwen
complextype:	nederzetting of grafveld
omvang:	vanaf enkele tientallen meters doorsnede
diepteligging:	vanaf opgebrachte laag grond
prospectiekenmerken:	cultuurlaag, scherven aardewerk, bot, houtskool
mogelijke verstoringen:	funderingen van de showroom en eerdere bebouwing; leidingen

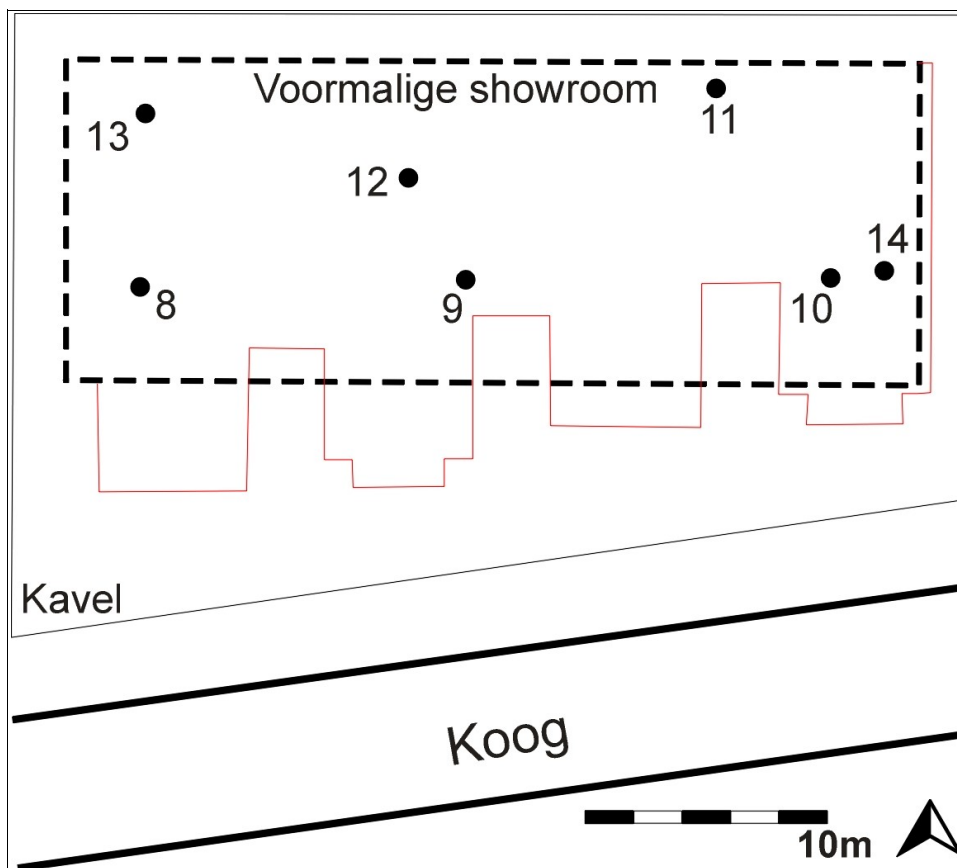
³ Hiervoor zijn de gegevensbestanden van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geraadpleegd: het Centraal Monumenten Archief (CMA) en het Centraal Archeologisch Archief (CAA) in ARCHIS.

2. Veldonderzoek

2.1 Plan van Aanpak (KNA 3.2 VS01)

Het veldonderzoek heeft plaats gevonden op 3 mei 2011. Voor dit aanvullende booronderzoek zijn in totaal zeven boringen geplaatst. De boringen zijn zo gelijkmatig mogelijk verdeeld over dit deel van het plangebied (zie Figuur 3). Met dit boorplan is voor het nu onderzochte deel van het plangebied een gemiddelde boordichtheid van 117 boringen per hectare bereikt.

De bovenlaag bleek veel baksteen-fragmenten, puin en cement te bevatten. Om hier doorheen te komen, zijn een stootijzer, breekijzer, puinboor en schep gebruikt. De boringen zijn verder verricht met een edelmanboor met een doorsnede van acht centimeter. Hiermee is bepaald in welke mate de bodem intact is en wat de dikte van de eventueel aan te treffen humeuze laag is. De opgeboorde grond is doorzocht op archeologische indicatoren zoals houtskool, bouw materiaal en scherven aardewerk.

Figuur 3. Zuid-Scharwoude, Koog 17: situatietekening met hierop aangegeven de kavel (dunne zwarte lijn), de voormalige showroom (onderbroken dikke lijn), met een dunne rode lijn de toekomstige bebouwing daar waar deze de omtrek van de showroom niet volgt en onder de weg Koog. De genummerde cirkels geven de boorlocaties weer. Voor de RD-coördinaten wordt verwezen naar Tabel 1.

De resultaten van de boringen zijn opgenomen in Appendix II in de vorm van boorprofielen en laagbeschrijvingen. Daarnaast zijn de diepte, lithologie en kleur (m.b.v. Munsell) bepaald, alsmede alle overige bijzonderheden. De diepte van de boringen varieert van 75 tot 175 centimeter onder het maaiveld. De boringen zijn verspreid over het kleine voormalig bebouwde deel van het terrein geplaatst (zie Figuur 3). Van alle boringen zijn de RD-coördinaten bepaald met behulp van GPS. Een veldkartering was niet zinvol omdat de bovengrond uit opgebracht zand met puin bestond (zie Figuur 2).

De hoogten van de boorlocaties zijn bepaald met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Voor de RD-coördinaten van de afzonderlijke boorpunten wordt verwezen naar de boorstaten en boorbeschrijvingen in Appendix II. Tijdens het veldonderzoek is het verwachtingsmodel zoals geformuleerd in paragraaf 1.3 getoetst.

2.2 Resultaten van het veldonderzoek (KNA 3.2 VS02, VS03)

Tijdens het in 2009 uitgevoerde onderzoek zijn boringen 1 tot en met 7 gezet. Boringen 8 tot en met 14 zijn uitgevoerd tijdens het aanvullende onderzoek. Voor de eerste zeven boringen wordt verwezen naar het reeds uitgebrachte rapport (Exaltus 2009). De resultaten van boringen 8 tot en met 14 worden hieronder besproken.

Boring 8 blijkt een opgebrachte laag lichtgrijs zand te bevatten. In deze bovenlaag wordt veel grind en puin en recent glas aangetroffen. Tussen 70 en 110 centimeter onder het oppervlak bevindt zich een humeuze, donkergrijze kleilaag die onder andere resten cement (geen kalkcement), groen geglazuurde tegelfragmenten, dunne glasscherven, een fragment baksteen, een klein stuk leisteen, een scherf dun, bruin geglazuurd aardewerk en een scherf groen geglazuurd aardewerk. Rond een meter diepte werd onderin deze laag een stuk pijpensteel gevonden. Van deze vondsten is het pijpensteel-fragment het nauwkeurigst te dateren⁴. De eerste productiecentra stammen uit het begin van de zeventiende eeuw (Amsterdam in 1607 en Alkmaar in 1625), maar dit fragment steel is erg dun en regelmatig en zal later dateren. Onder de vondstlaag is een natuurlijk grijs zandpakket.

Ter hoogte van boring 9 is de opgebrachte bovenlaag 75 centimeter dik en bevat plastic en veel puinresten. Hieronder is tot een diepte van 140 centimeter de donkergrijze humeuze kleilaag aangetroffen. Deze bevat twee stukken onverbrand bot, een stuk cement, een stuk baksteen, twee scherven aardewerk en een scherf flessenglas.

In boring 10 werd de humeuze laag op een diepte van 55 centimeter waargenomen, maar wegens teveel puin en bakstenen kon de boring slechts tot een diepte van 75 centimeter worden doorgezet.

Boring 11 bevatte geen humeuze donkergrijze kleilaag. Op een diepte van 50 centimeter werd daarentegen een bruingrijze kleilaag waargenomen die doorliep

4 Duco, D.H. 1987. *De Nederlandse Kleipijp. Handboek voor Dateren en Determineren*. Stichting Pijpenkabinet, Leiden.

tot een diepte van 95 centimeter en naar onder toe lichter van kleur werd. Hierin werden twee scherven roodbakkend aardewerk gevonden met gelige glazuur aan één zijde. Onder deze laag werden natuurlijke zeer zandige klei of zandlagen aangetroffen.

Ter hoogte van boorlocatie 12 werd op een diepte van 50 centimeter nog een 30 centimeter dikke laag humeuze klei opgeboord. Behalve 1 klein baksteen-fragment werden hier geen vondsten gedaan. Vanaf 80 centimeter onder het oppervlak waren natuurlijke lagen zichtbaar.

Boring 13 bevatte de humeuze laag tussen 55 en 90 centimeter diepte, maar ook hier zijn geen vondsten gedaan.

Ter compensatie van boring 10 waar de bodem teveel puin bevatte, is er een zevende boring gezet, nummer 14. Deze liet een tot 175 centimeter diepte verstoorde bodem zien met veel (recent) puin.

Tabel 3: Zuid-Scharwoude, Koog 17: archeologische waardering van de vindplaats.

Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Schoonheid Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord Wordt niet gescoord
Fysieke kwaliteit	Gaafheid Conservering	1 1
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid Informatiewaarde Ensemblewaarde Representativiteit	1 1 n.v.t. n.v.t.

De vindplaats Koog 17 wordt niet behoudenswaardig geacht (zie Tabel 3). Een deel van de vondstlaag is door de eerder uitgevoerde grondverbetering en aanleg van leidingen aangetast. Deze vondstlaag is bovendien van geringe ouderdom. Er zijn tijdens het veldwerk geen archeologische indicatoren uit de late middeleeuwen of eerder aangetroffen.

3. Conclusies en advies (KNA 3.2 VS07)

Op het terrein is nog voor de bouw en sloop van de showroom grondverbetering uitgevoerd, waarbij een deel van het perceel is uitgegraven en weer is opgehoogd met zand en puin. De gemiddelde dikte van deze opgebrachte laag is circa 60 centimeter en in de laag is alleen recent materiaal (waaronder plastic en veel recent baksteen) aangetroffen. Voor de nieuwbouw zal dit terreindeel tot 60 centimeter diepte worden afgegraven voor de nieuwe funderingen. De graafwerkzaamheden zullen dus voornamelijk binnen de opgebrachte bovenlaag worden uitgevoerd en op enkele plekken slechts centimeters in de donkergrijze humeuze kleilaag. Hoewel deze humeuze vondstlaag in boringen 8, 9, 10, 12 en 13 is aangeboord, bleek de laag voornamelijk ter hoogte van boorlocaties 8 en 9 vondsten te bevatten. Een fragment pijpensteel dateert deze laag op zijn vroegst op de overgang van nieuwe tijd A naar nieuwe tijd B en niet in de late middeleeuwen.

Advies

Op basis van deze resultaten (de zeer jonge datering van de vondstlaag) en de geplande geringe verstoring, achten wij verder archeologisch onderzoek niet wetenschappelijk te verdedigen. Wij adviseren geen nader onderzoek.

Appendix I

Archeologische periode-indeling

paleolithicum		ijzertijd:	
paleolithicum vroeg:	tot 300.000 BP	ijzertijd vroeg:	800 - 500 vC
paleolithicum midden:	300.000 - 35.000 BP	ijzertijd midden:	500 - 250 vC
paleolithicum laat:	35.000 BP - 8.800 vC	ijzertijd laat:	250 - 12 vC
paleolithicum laat A:	35.000 - 18.000 BP	romeinse tijd:	
paleolithicum laat B:	18.000 BP - 8.800 vC	romeinse tijd vroeg:	12 vC - 70 nC
Allerød interstadaal:	11.800 - 11.000 BP	romeinse tijd vroeg A:	12 vC - 25 nC
mesolithicum:		romeinse tijd vroeg B:	25 - 70 nC
mesolithicum vroeg:	8.800 - 7.100 vC	romeinse tijd midden:	70 - 270 nC
mesolithicum midden:	7.100 - 6.450 vC	romeinse tijd midden A:	70 - 150 nC
mesolithicum laat:	6.450 - 4.900 vC	romeinse tijd midden B:	150 - 270 nC
neolithicum:		romeinse tijd laat:	270 - 450 nC
neolithicum vroeg:	5.300 - 4.200 vC	romeinse tijd laat A:	270 - 350 nC
neolithicum vroeg A:	5.300 - 4.900 vC	romeinse tijd laat B:	350 - 450 nC
neolithicum vroeg B:	4.900 - 4.200 vC	middeleeuwen:	
neolithicum midden:	4.200 - 2.850 vC	middeleeuwen vroeg:	450 - 1.050 nC
neolithicum midden A:	4.200 - 3.400 vC	middeleeuwen vroeg A:	450 - 525 nC
neolithicum midden B:	3.400 - 2.850 vC	middeleeuwen vroeg B:	525 - 725 nC
neolithicum laat:	2.850 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg C:	725 - 900 nC
neolithicum laat A:	2.850 - 2.450 vC	middeleeuwen vroeg D:	900 - 1.050 nC
neolithicum laat B:	2.450 - 2.000 vC	middeleeuwen laat:	1.050 - 1.500 nC
brons tijd:		middeleeuwen laat A:	1.050 - 1.250 nC
brons tijd vroeg:	2.000 - 1.800 vC	middeleeuwen laat B:	1.250 - 1.500 nC
brons tijd midden:	1.800 - 1.100 vC	nieuwe tijd:	
brons tijd midden A:	1.800 - 1.500 vC	nieuwe tijd A:	1.500 - 1.650 nC
brons tijd midden B:	1.500 - 1.100 vC	nieuwe tijd B:	1.650 - 1.850 nC
brons tijd laat:	1.100 - 800 vC	nieuwe tijd C:	1.850 - heden